

Develili Müftî-zâde Abdullah [Develioğlu], *Gülzâr-ı Sûfiyye der İzâh-i Tâiyye*, İstanbul: Âmidî Matbaası, 1343 (1924), 208 s.

Şeyh Ahmed Şernûbî (1524/25-1585/86?)’nin Arapça olarak kaleme aldığı “Kasîdetü’t-Tâiyye” adıyla tanınmış manzûmesinin, son devrin medrese kökenli sûfilerinden Abdullah Develioğlu (1897-1984)¹ tarafından yazılmış Türkçe şerhi.

Şerhe konu olan manzûme şârih tarafından “(...) bilhâssa mürîdin kurb ve vusûlünü mutazammın ve el-Hak ismi vechile ‘Tâiyyetü’s-Sülûk ilâ mülki’l-mülûk’ tesmiyesine lâyıktır” cümlesiyle tanıtılmıştır (s. 53).

Osmanlıca metin tasavvuf hakkında uzunca bir “Mukaddime” ile başlar (s. 3-53). Şârih burada tasavvuf kavramının çeşitli tanımları üzerinde durur ve tasavvuf yo-

luna girip “(...) sâha-i irşâda atılan her bir erbâb-ı sülûke 100 dereceyi bilip muktezâsiyle hareket mühimmât-ı lâzimedendir” (s. 14) diyerek bu dereceleri on bâbda toplar. İlm-i zâhir - ilm-i bâtın ilişkisi, tasavvufun mevzûu, ve belli başlı tasavvuf ıstılahları üzerinde de şerhine başlamadan önce durur. Ele aldığı tasavvuf ıstılahları yakaza, tevbe, inâbe, evbe, muhâsebe, i’tisâm, firâr, halvet, uzlet, riyâzet, hüzn, tebettül, ibâdet-ubûdiyyet, hürriyet, hurmet, tehzîb, istikâmet, sika, hulk, fütüvvet, sabr, rızâ, inbisât, kasd, azm, irâde ve mürîd, murâd, üns, fakr, gınâ, ihsân, basîret, ferâset, sekînet, tîma’nînet, kurbet, vahdet ve tevhîd, berk, ataş ve şûrb, dehşet, kalak, gayret, velâyet, sırr, gurbet, istiğrak, safâ, sürûr, telvîn, temkîn, hayât, kabz, bast, fasl, vasl, tahkîk, telbîs, vücûd, cem’, cem’ü’l-cem’, cem’-i fenâ, fark ve tevhîddir. Bu ıstılahları açıklarken öncelikle âyet ve hadislere başvurur. Yine İbnü’l-Arabî’nin *Tuhfetü’l-Berere*, *Fütûhâtü’l-Mekkiyye*, Mevlânâ’nın *Mesnevî*, Kâdî İyaz’ın *eş-Şifâ*, Hakîm Tirmizî’nin *Şemâil*, Herevî’nin *Menâzilü’s-Sâirîn*, Kâşânî’nin *İstîlâhâtü’s-Sûfiyye*’si gibi birçok kaynaktan yararlanmışsa da en çok *Fütûhat*’a atıf yapmıştır. İktibas ettiği Arapça ve Farsça şiir parçalarının tercümelerini de dipnotlarda vermiştir.

1 Hayatı ve eserleri için bk. Fevzi Eraslan, “Develioğlu, Abdullah”, *Kayseri Ansiklopedisi*, İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2009, I, 472-473.

Şerhi anlamada bir anahtar teşkil eden bu girişten sonra ise *Kasîde-i Tâiyye*'nin beyit beyit şerhine geçmektedir. Bu tür şerhlerde gelenek olduğu üzere önce Arapça beyti vermiş ve altında da bu beyitlerde geçen kavramları ele alarak açıklamalar yapmıştır. Beyitlere numara da vermiştir. Şârih, açıklamalarını uzatmak istemediği bazı yerlerde okuyucuyu bir dipnotla *Fülkû'l-Ebhâr fî Şerhi Lücceti'l-Esrâr* (1330/1914) adlı eserine göndermektedir.

İlk beytin şerhinde *Kasîde-i Tâiyye*'nin dört kısma taksimi, “tarîk” kavramının ilmi açıklaması, tarîkatin lüzûmu ve bununla ilgili bazı mühim meseleler, sûfilerin konuyla ilgili tarif ve açıklamaları, aktâb, eimme, ev-tad, abdâl, nukabâ, nücebâ vb. velîler, hâkikat kavramı etrafında bir tahkik ile hidâyet ve “hayru’l-milel” kavramlarının açıklamaları verilmiştir. İkinci beytin şerhi taharet ve kısımları, lüzûmu, fazîletleri, “kelimât-ı semâniyye”, sıdk ve kısımları, Bâyezîd-i Bistâmî'nin sıdk hakkındaki beyânı, sevginin yedi derecesi, meveddet kavramı, marifet ve kısımları, âdâb ve keyfiyeti, tecrîd, tefrîd, himmet gibi kavramların sûfiyâne açıklamalarını ihtiva eder. Üçüncü beyitte hayâ, ihlâs, vera'; dördüncü beyitte, zevk, şevk, iştiyâk, raksın cevazı, kalb huzûru, kalbi öldüren on şey, kalb salâhının yegâne âmili olan altı şey, rûha ait letâif-i teşrihiyye, nefis ve yedi kısmı, *Mesnevî*'den konuyla ilgili bir temsil; beşinci beyitte zühdün tarifi ve kısımları, dünyanın neden ibaret olduğu, zâhirî gınânın zühde mâni olmadığı, kanaat ve dereceleri, Hz. Ali'nin konuyla ilgili manidar bir latifesi, korku ve çeşitleri, havf-i Bârî; altıncı beyitte tefvîz, teslim, tevekkül ve bunların kısımları, esbâba tevessülün lüzûmu, tevâzu, huşû, namazın kısımları, uşşâk-ı Hudâ'nın namazları, ağlamanın lüzûm ve şartları; yedinci beyitte takvâ ve kısımları, “Arş-ı a'zam” hakkında tahkikat, ulûm-ı müdevvenenin tarif ve taksimatı, şerîatin ne demek olduğu; sekizinci beyitte sivâ, bezl, sehâ, tehzîb-i ahlâk, ihlâs-ı niyyet kavramları; dokuzuncu beyitte samt ve sahv, uykunun âdâbı, ölüm ve kısımları, mekârim-i ahlâk, açlığın lüzûmu ve kısımları; onuncu beyitte îsâr, Seyyid Nesîmî'nin asılma sebebi, Hazret-i Hüseyin'in lisanından bazı yakıcı beyitler, ruh kavramı; on birinci beyitte rıfk, aşk, muhabbetin sekiz derecesi, erkânı, muhib veya mahbûb, bazı şathiyyât-ı sûfiyye, erbâb-ı sekrin ashâb-ı akla kâbil-i kıyâs olamayacağı, fenâ ve bekâ, sekr ve dehşet, Hû ve ene makamları, sûfilerin nazarında ittihâd keyfiyeti, vahdet-i vücûdun câiz olup olmadığı, “zü'l-akl”, “zü'l-ayn”, “zü'l-akl ve'l-ayn” kavramlarının izahı, kurb-i ferâiz ve kurb-i nevâfil; on ikinci beyit hamd ve şükür, vefâ, Kitâb ve Sünnet, keşfin mîzân-ı şer'ile tartılması lüzûmu; on üçüncü beyit murâkabe, Hak ism-i

şerifi, hüsn ve kubh; on dördüncü beyit cihâd-ı nefis, müşâhede ve akıl; on beşinci beyit ise fikir ve zikir, zikrin kısımları ve azâ-yı seb'aya taalluku, mürşidin lüzûmu ve evsâfı gibi konu ve kavramlar açıklanmıştır.

Görüldüğü üzere eserin Osmanlıca baskısında *Kasîde-i Tâiyye*'nin ilk on beş beytinin şerhi yer almaktadır. Abdullah Develioğlu şerhe konu olan manzûmenin Arapça metninin bütün beyitlerini “Tâiyyetü's-Sülûk” başlığıyla *Gülzâr-ı Sûfiyye*'nin sonuna koymuştur. Buna göre *Kasîde* 91 beyittir.

Şerh metni müellifinin sağlığında Osmanlı harfleriyle basılmış ve yine bizzat müellifi tarafından yeni harflere aktararak *Gülzâr-ı Sofiyye* (*Kasîde-i Taiyye Şerhi*) adıyla yayınlanmıştır.² Bu baskıda “1. Kısım” kaydı vardır. *Gülzâr-ı Sofiyye - Sofiler Bağçesi: Tasavvuf* adıyla yapılan baskısı ise daha hacimlidir ve *Kasîde*'nin bütün beyitlerini içine alır.³

Şerhin Osmanlı harfleriyle matbu nüshasının unvan sayfalarında ilk cildi/kısmı olduğuna dair bir işaret yoksa da on beşinci beyte ait şerhin bitiminde “*Bu cild burada nihâyet bulmuştur*” kaydı bulunmaktadır. Dolaşısıyla Harf İnkılâbından dört yıl kadar önce basılan bu nüsha ikinci kez ancak 1961 senesinde yeni harflerle basılmış olmaktadır. Fakat şerhin tamamlanması 1981'deki 479 sayfalık yeni harfli nüshada mümkün olabilmiştir. Zaten 1961 baskısında eserin birinci kısmı olduğu belirtilmiştir. Bu durum Osmanlıca nüshanın sonundaki “Bir İki söz” başlıklı açıklama ile de netleşmektedir: “(...) cem ve telîfine muvaffak olduğumuz *Gülzâr-ı Sûfiyye der İzâh-ı Tâiyye*'mizin yakında tab'ı mukarrer olan son cildinin nihâyetindedir.” (s. 208). Kütüphane kayıtlarında bu ikinci cildin Osmanlı harfleriyle basılı nüshası bulunmadığına göre, şerhin tamamlanışının 1981 yılına kadar uzadığı net bir biçimde söylenebilir. *Gülzâr-ı Sûfiyye*, ilk cildinin basımı Harf İnkılâbı öncesi (1924) başlayıp, tamamlanması çok daha sonraki yıllarda vuku bulan (1981) bir eser olarak ilgi çekici bir basım serüvenine sahip gözükmemektedir.

Cumhuriyet devrinde müftülük de yapmış bulunan bir mutasavvıf olarak Develioğlu'nun tasavvufi yönü üzerinde çalışılmamış ve eserleri yeterince incelenmemiştir.

Yusuf Turan GÜNAYDIN

2 Yayınevi ve basıldığı matbaa belirtilmeden 1961'de 2. baskı olduğu belirtilerek İstanbul'da basılmıştır.

3 İstanbul: Demir Kitabevi Yayını, 1981, 479 s.